

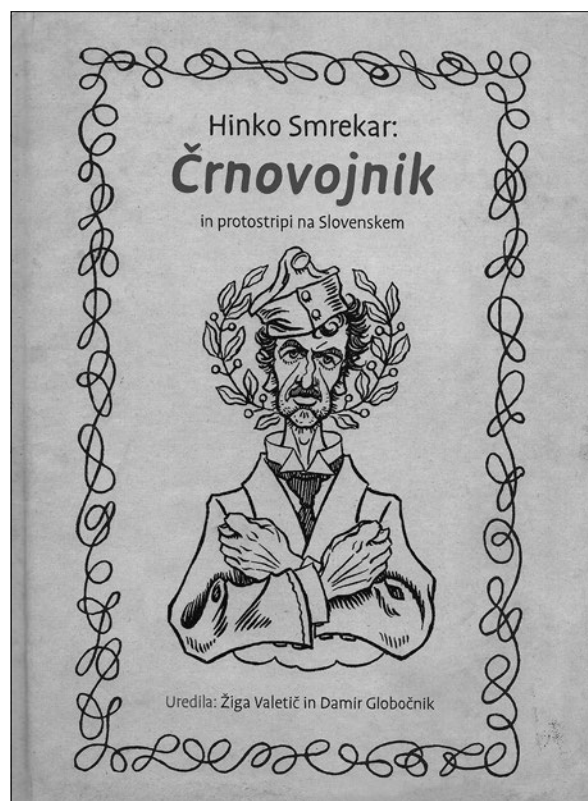
Ejduš, da je fajn

Hinko Smrekar, Črnovojnik in protostripi na Slovenskem. Uredila: Žiga Valetič, Damir Globočnik. Ljubljana: Buča; Brezovica pri Ljubljani: Grafični atelje Zenit, 2021. 72 strani.

Smrekarjev Črnovojnik, prastrip ali protostrip, kakor ga imenujeta urednika, je prišel med ljudi že v letu 1919, ko je bila prva svetovna vojna, ki tvori časovni okvir pustolovščin glavnega junaka, še zelo svež in briden spomin.

»Zaslugo« za Črnovojnika ima seveda črno-žolta monarhija, ki je v navalu militantnega domoljubja po sarajevskem atentatu stotinam tisočev svojih podanikov sklenila omogočiti, da svoj gostilniški patriotizem podkrepijo z dejanskim angažmajem na »poljih slave«. Ko je krvi žejnih prostovoljcev in avanturistov začelo primanjkovati, so na vrsto prišli tudi možje, ki bi za domovino raje živeli kakor umrli in se nasploh brigali zase in svoje posle. Med takšne je sodil tudi slikar (in kipar) Hinko Smrekar, ki ga je vpoklic »doletel« na začetku leta 1915. Svoje prve dneve v vojaški suknji je preživel v Cukrarni, kjer je spoznal običajno vojaško rutino, polno dretja, korakanja in ubijanja dolgčasa. Že ta uvertura je bila dovolj, da je videl, da kake posebne kariere v vojski ne bo naredil, zato je začel iskati pot »ven«. Ta je vodila preko policijskih zaporov in grajske ječe v Ljubljani, kamor so ga vtaknili zaradi pijanskih ekscesov med dopustniškim popivanjem v domačem mestu, na turnejo po taboriščih in okrevališčih Wagna pri Lipnici, Enzersdorf, Mittergraben in Judenburg ter se zaključila v graški opazovalnici za duševne bolezni, kamor so ga napotili iz okrevališča v Scheiflingu in kjer mu je spomladi leta 1916 uspela briljantna zmaga – po vrsti pregledov in opazovanj so ga dokončno črtali iz vojaške evidence.

Takšna je torej suhoparna zgodba, ki pa jo je Smrekarju uspelo povedati in pokazati na način, na kakršnega se stvari ni pred njim (zelo verjetno!) ni lotil še nihče. Na štiriindvajsetih straneh je svojo pustolovščino namreč podal v stripovski obliki – petdeset (samo)ironičnih risbic je spremljal avtorjev rokopisni tekst, ki zgoščeno popisuje dogajanje

od zdravniškega pregleda na naboru do evforičnega povratka v Ljubljano po izbojevani zmagi nad vojaško mašinerijo.

Po dobrem stoletju je bil res že skrajni čas, da Smrekarjeva mojstrovina v novi in olepšani podobi znova pride pred bralce. Ker pa je stoletje precej dolga doba, v kateri se je marsikaj, kar je bilo nekdanje razumljivo in samoumevno, pozabilo, Črnovojnik pa si ob ponovni izdaji zasluži tudi kako besedo več, sta urednika Valetič in Globočnik poskrbela tudi za obsežen spremni tekst. Globočnik je oplemenitil tekst s pojasnili in opombami ter prispeval študiji o Smrekarju kot ilustratorju in karikaturistu ter razvoju risbe in karikature v slovenskem tisku, Valetič pa je Črnovojnika postavil v kontekst svetovne zgodovine stripa.

Kaj torej dobi bralec, ki seže po dopadljivi, trdo vezani knjižici z »monumentalnim« Smrekarjevim portretom na naslovnici? Predvsem dobi del (rado) žive slovenske zgodovine, nevsiljivo posredovan skozi oči (in pero) pronicljivega, (samo)ironičnega in včasih »žlehtnega« boema, ki ga je življenje sklatilo iz gaja muz v mrakobni, zlovešči vzporedni svet brezčutnega vojaškega sistema, v katerem

lahko preživiš le v lupinici lastne normalnosti in smešenju ter relativiziranju brutalnih udarcev okolice. Urednika sta poskrbela tudi za to, da bo bralec prebral in razumel prav vsako Smrekarjevo besedo, saj originalni rokopis v tej izdaji nadomešča tiskano besedilo, že omenjene opombe pa mu bodo pomagale, da se bo smejal (krohotal) čisto vsaki domisljici, ki jo je Smrekar vpletel v svojo pripoved.

Zlasti v zadnjih letih (2014–2018) se je tudi pri nas na trgu znašlo precej del, ki obravnavajo Veliko vojno, kakor smo po novem tudi mi krstili prvo svetovno morijo – dobili smo nekaj prevodov evropskih in svetovnih del, organizirali nekaj razstav in posvetovanj na to temo, odkupili ali posneli nekaj (dokumentarnih) filmov, a v tej poplavi del in pro-

jektov še vedno najbolj prepričajo izdaje pričevanj iz »prve roke«. Besedam (in slikam) akterjev, ki so spopad spremljali iz »prve vrste« – iz rovov, taborišč, vojaških bolnišnic, mest v zaledju frontnih črt, smo še vedno pripravljeni verjeti največ in nas tudi najbolj pritegnejo.

Za večino izmed nas so spomini velikih vojsk vodij in politikov sicer zanimiva lektira, pri sebi pa vendarle vemo, da smo bolj kot njim podobni Švejk, ki se z obvezanim kolenom in z vozička, ki ga po praških ulicah potiska njegova gospodinja, dere: »Na Belgrad! Na Belgrad!«

In vsem nam je namenjen Smrekarjev Črnovojnik.

Aleksander Žižek

Ljudje in zemlja

Žarko Lazarević: *Delo in zemlja. Male študije kmečkega sveta*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022. 255 strani. (Zbirka Razpoznavanja / Recognitiones ; 47)

Naslov mojega prispevka, ki je hkrati naslov ikonične oddaje – včasih edine, ki se jo je dalo gledati v nedeljo opoldne na edini slovenski televiziji, se mi je nekako vsilil sam od sebe, ko sem ob prvem stiku s knjigo malo površno ošinil njeno naslovnico. A to pot gre za precej več od »prireje mleka in mesa«, kar je z obveznim globokim, uživaškim pogoltom v tej oddaji obravnaval Zoran Lešnik.

Lazarevićeva knjiga, ki jo krasijo pastoralne sličice včasih idilične, včasih zgolj ubožne kmečke krajine, bi namreč prav lahko nosila tudi ime zbirke črtic in novel Janka Kersnika – Kmetijske slike. Če je šlo literatu za zgodbo, za pričevanje, za ubeseditev življenja samega, to – kakor vemo, piše najboljše romane, gre pri tej knjigi za zbirko znanstvenih razprav, ki so nastajale skozi daljše obdobje, ki ga je avtor namenil tematiki, s katero se – kakor sam pravi, njegovi kolegi niti niso hoteli ukvarjati, vsaj s te plati ne.

In kakšna je ta plat, ki se nam odstre v devetih poglavjih Lazarevićevega dela? Predvsem gre pri njegovem pisanju za poglobljeno analizo agrar-